

کاستی‌ها و راهکارهای توانمندسازی دیپلماسی

پارلمانی جمهوری اسلامی ایران

مصطفی دلاورپور اقدم* و سیدجلال دهقانی فیروزآبادی**

تاریخ پذیرش ۱۳۹۵/۷/۲۹

تاریخ دریافت ۱۳۹۴/۹/۱

توانمندسازی دیپلماسی پارلمانی جمهوری اسلامی ایران، مستلزم بازتعریف و اصلاح برخی از ساختارها و فرایندهای سیاست‌گذاری در مجلس شورای اسلامی است. در این میان، نبود همسویی بین دیپلماسی رسمی و پارلمانی، کم‌رنگ بودن نقش کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی در فعالیت‌های دیپلماتیک مجلس شورای اسلامی، قاعده‌مند نبودن فعالیت‌های دیپلماتیک مجلس شورای اسلامی، عدم مستندسازی و ثبت تجارب مرتبط با دیپلماسی پارلمانی چابک نبودن فعالیت‌های دیپلماتیک مجلس شورای اسلامی، کم بودن منابع مرتبط با دانش دیپلماسی پارلمانی، فقدان توسعه نظام‌مند احزاب و فراکسیون‌های پارلمانی، نبود معاونت بین‌الملل در ساختار سازمانی مجلس شورای اسلامی، عدم مکانیسم لازم برای بهره‌گیری از تجارب نمایندگان ادوار باتجربه و متخصص، فقدان اساسنامه منسجم برای فعالیت گروه‌های دوستی و هیئت‌های دیپلماتیک پارلمانی، پایین بودن تعداد اتحادیه‌های پارلمانی منطقه‌ای و فقدان سند مشارکت راهبردی بین وزارت امور خارجه و کمیسیون امنیت ملی تنها بخشی از مجموعه مواردی هستند که توانمندسازی فعالیت‌های دیپلماتیک مجلس شورای اسلامی را با چالش‌هایی مواجه ساخته‌اند. در این مقاله ضمن بررسی و اولویت‌بندی موانع فراروی فعالیت‌های دیپلماتیک نمایندگان، راهکارهایی برای توانمندسازی دیپلماسی پارلمانی جمهوری اسلامی ایران پیشنهاد شده‌اند.

کلیدواژه‌ها: دیپلماسی پارلمانی؛ گروه‌های دوستی پارلمانی؛ مجلس شورای اسلامی؛ سیاست خارجی؛ دیپلماسی عمومی

* عضو هیئت علمی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (نویسنده مسئول)؛

Email: delavarpour110@gmail.com

Email: jdehghani@yahoo.com

** استاد دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبایی؛

این مقاله بخشی از رساله دکتری «دیپلماسی پارلمانی آمریکا در قبال ایران: گذار به دیپلماسی تقنینی پیش‌دستانه

۲۰۱۶-۲۰۰۹، است.

مقدمه

با ورود به هزاره سوم میلادی، جایگاه کنشگران غیردولتی، سرمایه اجتماعی و افکار عمومی در مختصات روابط بین‌الملل تقویت شده است. این امر موجبات افزایش اهمیت پارلمان‌ها، احزاب و سازمان‌های مردم‌نهاد در معادلات سیاست خارجی را فراهم و توجه دولت‌ها برای بهره‌گیری از فرصت‌های دیپلماسی عمومی را افزایش داده است (دیوید، ۱۳۸۲: ۵-۲). به طوری که تحلیلگران بر این باورند ترکیب هوشمندانه دیپلماسی کلاسیک و عمومی، عمق اثرگذاری سیاست خارجی یک کشور را افزایش می‌دهد. منظور از اثربخشی این است که یک نهاد در عملکردها و کارکردهای خود بتواند به اهدافی که برای آن تعیین شده است دست یابد (زارعی، ۱۳۸۴: ۲۰).

دیپلماسی پارلمانی به مجموعه سازوکارها و تدابیری اطلاق می‌شوند که نمایندگان پارلمان‌ها برای نقش‌آفرینی در عرصه روابط خارجی به کار می‌بندند (Weisglas, 2007:4). انجمن حقوق‌دانان آمریکا، «دیپلماسی پارلمانی»^۱ را در شمول دیپلماسی سازمانی تعریف می‌کند که در آن قانونگذاران برنامه‌ریزی می‌کنند تا از ظرفیت سازمان‌های بین‌المللی منطقه‌ای و جهانی برای مقابله با دغدغه‌های مشترک گام بردارند (<http://definitions.uslegal.com/p/parliamentary-diplomacy/>).

دیپلماسی پارلمانی به همراه دیپلماسی فرهنگی و رسانه‌ای، سه رکن مهم «دیپلماسی عمومی»^۲ اند (Rabi, 2006: 8). اهمیت دیپلماسی عمومی به حدی است که وزارت خارجه آمریکا با ایجاد «معاونت وزیر امور خارجه در امور دیپلماسی عمومی»^۳ (<http://www.state.gov/r>) و استرالیا نیز با ایجاد «دفتر روابط اجتماعی و بین‌الملل»^۴ به سمت ساختارمندسازی فعالیت‌های مرتبط یا دیپلماسی عمومی گام برداشته‌اند (<http://www.aph.gov.au/Inter-Parliamentary-Relations>, <http://www.house/info/pro/index.htm>). انگلیس نیز «مرکز بین‌المللی مطالعات پارلمانی» را با هدف شناسایی منغذهای گسترش روابط پارلمانی با سایر کشورها به‌ویژه اعضای اتحادیه اروپا دایر کرده است (<http://parlicentre.org/>).

مهم‌ترین هدف نگارش این مقاله، شناسایی ظرفیت‌ها و راهکارهای توانمندسازی

1. Parliamentary Diplomacy

2. Public Diplomacy

3. Under Secretary for Public Diplomacy and Public Affairs

4. International and Community Relations Office (ICRO)

کاستی‌ها و راهکارهای توانمندسازی دیپلماسی پارلمانی جمهوری اسلامی ایران _____ ۴۰۹

ظرفیت‌های دیپلماتیک مجلس شورای اسلامی است. در فرایند تحقیق نیز به منظور دریافت نقطه‌نظرات نمایندگان پیشین، علاوه بر کاربست روش توصیفی - تحلیلی و مطالعات اسنادی، از شیوه مطالعات میدانی نیز استفاده شده است.

ورود نمایندگان پارلمان به حوزه سیاست خارجی، گامی مثبت در جهت دمکراتیزه کردن روابط بین‌الملل است. با این وجود ورود پارلمان به حوزه سیاست خارجی موافقان و مخالفانی دارد (شهرام‌نیا، ۱۳۷۹: ۷۳).

مهم‌ترین دلایل موافقان ورود پارلمان به حوزه روابط خارجی عبارت‌اند از:

- **لزوم معاضدت پارلمان‌ها برای مقابله با بحران‌های نوظهور:** دیپلماسی پارلمانی هرچند دارای روینای سیاست خارجی است ولی در تعمیق و گسترش روابط در سایر عرصه‌ها نیز نقش مثبتی را ایفا می‌کند. برای مثال قانونگذاران با رویکرد دیپلماسی تقنینی پیش‌دستانه، می‌توانند آستانه مقاومت ملی در برابر برخی تهدیدات نوظهور را تقویت کنند (طالبی، ۱۳۸۷: ۲۶).

- **ایجاد نهادهای لازم برای تقویت دیپلماسی پارلمانی:** رایزنی‌های دوجانبه و چندجانبه هیئت‌های پارلمانی، نقش مؤثری را در ایجاد نهادهایی که خلأ آنها احساس می‌شود، ایفا کند. برای مثال «اتحادیه بین‌المجالس کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی» یا «مجمع مجالس آسیایی» از درون اجلاس سران پارلمان‌های عضو شکل گرفتند.

- **بالاتر بودن قدرت چانه‌زنی و اظهارنظر نمایندگان پارلمان در قیاس با دولت‌مدان:** قانونگذاران به دلیل ایفای وظایف نمایندگی از تحریک بالاتری در قیاس با نمایندگان دولت‌ها برخوردارند و ارتباطاتی که از طریق نمایندگان با سایر دولت‌ها برقرار می‌شود، ممکن است برای سفرها هم امکان‌پذیر نباشد.

مهم‌ترین دلایل مخالفان ورود پارلمان به حوزه سیاست خارجی نیز عبارت‌اند از:

- **کاهش سرعت اقدام در شرایط وقوع بحران:** سرعت اقدام، یکی از ویژگی‌های اجتناب‌ناپذیر حوزه سیاست خارجی در مواقع بروز بحران تصمیم‌گیری است و دخالت پارلمان، سرعت عمل را کاهش می‌دهد.

- **احتمال نشت اطلاعات محرمانه:** برخی اطلاعات حوزه سیاست خارجی، حساس و محرمانه‌اند. منتقدان ورود پارلمان به حوزه سیاست خارجی بر این باورند به دلیل ارتباط دائم نمایندگان با حوزه‌های انتخابیه و شبکه‌های رسانه‌ای، احتمال نشت برخی اطلاعات وجود دارد.

● فقدان پارلمان یا تشریفاتی بودن آن در برخی کشورها: مهم ترین کنشگران دیپلماسی پارلمانی، مجالس قانونگذاری اند. در حالی که برخی کشورها فاقد پارلمان یا مانند کشورهای عرب شورای همکاری خلیج فارس، دارای پارلمان‌های تشریفاتی اند.

۱. مبانی نظری

مقاله حاضر براساس رهیافت نظری دیپلماسی عمومی شکل گرفته است که مهم ترین مفروضات آن عبارت‌اند از:

الف) اگر مشارکت سیاسی بالای مردم و احزاب در فرایند انتخابات، یک تحول محسوب شود، دیپلماسی پارلمانی هم یک مرحله از دمکراتیزه کردن سیاست خارجی است. یعنی نمایندگان مردم که متولیان سیاست خارجی نیستند به صورت غیرمستقیم به حوزه سیاست خارجی ورود می‌کنند.

ب) آگاهی مردم در سطح جهانی به دلیل انفجار اطلاعات در هزاره سوم به طور قابل توجهی افزایش یافته است و به دلایل رقیق شدن حاکمیت دولت‌ها، رشد شتابان فناوری اطلاعات و گسترش سازمان‌های مردم‌نهاد، سیر تحول دیپلماسی عمومی در قبال دیپلماسی کلاسیک افزایش یافته است (دلورپور اقدم، ب ۱۳۹۲: ۵۲).

ج) امروزه احزاب نقش یک کنشگر فعال را بازی می‌کنند و پل ارتباط جامعه و نخبگان محسوب می‌شوند.

د) یکی از شاخصه‌های دیپلماسی عمومی، افزایش اعتماد عمومی به نقش پارلمان در حوزه سیاست خارجی است (سیاهپوش، ۱۳۸۷: ۱۰۰). عناصری چون صداقت، رعایت ارزش‌ها و شفافیت عملکرد نمایندگان، اعتماد عمومی به قانونگذاران را افزایش می‌دهد (دلورپور اقدم، ج ۱۳۹۲: ۲۸۲).

ه) توجه به عناصر دیپلماسی عمومی، نفوذ قدرت نرم حاکمیت در هر دو بعد داخلی و خارجی را تقویت می‌کند. مقصود از منابع نرم‌افزاری قدرت، آن طیف از منابع قدرت‌اند که در نهایت استعداد و توان جذب بازیگر را شکل می‌دهد و جذابیت و پذیرش اقناعی سیاست‌های حاکمیت از طرف بازیگران داخلی و خارجی را افزایش می‌دهد (افتخاری، ۱۳۸۸: ۲۷). در این چارچوب، دیپلماسی عمومی پارلمانی بیشتر بر جنبه‌های هویتی و نرم‌افزاری قدرت تأکید دارد.

و) در نظام‌های ایدئولوژیک، بخشی از جهت‌گیری عناصر دیپلماسی عمومی متأثر از هویت مذهبی و انقلابی است. برای مثال در جمهوری اسلامی ایران، صدور انقلاب استعاره‌ای

کاستی‌ها و راهکارهای توانمندسازی دیپلماسی پارلمانی جمهوری اسلامی ایران _____ ۴۱۱

برای اشاعه ارزش‌ها، هنجارها و رساندن پیام‌های آزادی‌بخش آن به انسان‌های علاقه‌مند است (دهقانی فیروزآبادی و رادفر، ۱۳۸۹: ۵۹).

ز) توجه به دمکراسی نمایندگی و نظارت عمومی.

دمکراسی نمایندگی با انتخابات آزاد و منصفانه برقرار می‌شود که مهم‌ترین هدف آن، تشکیل پارلمانی پاسخ‌گو از طریق نظارت است (زارعی، ۱۳۸۹: ۱۶).

ح) با توجه به اینکه دیپلماسی پارلمانی، شاخه‌ای از دیپلماسی عمومی است، بیشترین مباحث مطروحه در اتحادیه‌های بین‌المجالس به سمت مباحثی همچون نظارت عمومی بر پارلمان‌ها، دمکراسی‌سازی، حقوق بشر، نحوه تعامل پارلمان‌ها با شبکه نخبگان و رسانه‌ها و همچنین چگونگی تقویت مشارکت عمومی در عرصه دیپلماسی پارلمانی متمرکز شده است.

۲. ابزارهای دیپلماسی پارلمانی

ابزار دیپلماسی پارلمانی به دو بخش ابزارهای دیپلماسی پارلمانی مستقیم و غیرمستقیم تقسیم می‌شوند.

۲-۱. ابزار دیپلماسی پارلمانی مستقیم

در دیپلماسی پارلمانی مستقیم، نمایندگان مجلس بدون واسطه و به صورت مستقیم در عرصه روابط بین‌الملل و سیاست خارجی ایفای نقش می‌کنند (دلورپورآقدم و معادی رودسری، ۱۳۹۴: ۲۹۲) که مهم‌ترین موارد آن عبارت‌اند از:

۲-۱-۱. رایزنی‌های دیپلماتیک رئیس مجلس شورای اسلامی

رؤسای پارلمان‌ها به دلیل برخورداری از جایگاه سیاسی - حقوقی قابل ملاحظه و تأثیرگذاری بر اکثریت نمایندگان، رسالت مهمی را در جهت‌گیری دیپلماسی پارلمانی برعهده دارند. به‌ویژه اگر رئیس پارلمان در حوزه‌های روابط خارجی و امنیت بین‌الملل دارای سوابق اجرایی باشد، نقش آفرینی‌اش در حوزه دیپلماسی پارلمانی پررنگ‌تر خواهد بود. اتحادیه بین‌المجالس دنیا، «کنفرانس رؤسای پارلمان‌های دنیا»^۱ مجمع مجالس آسیایی و اتحادیه بین‌المجالس کشورهای عضو سازمان همکاری‌های اسلامی از مهم‌ترین سازمان‌های بین‌المللی پارلمانی هستند که ریاست مجلس شورای اسلامی در قالب مذاکرات سران یا رایزنی در حاشیه اجلاس، به توسعه دیپلماسی پارلمانی کمک می‌کند.

۲-۱-۲. اعزاز هیئت‌های پارلمانی

مجلس شورای اسلامی گاهی به‌منظور مشارکت فعال در رویدادهای سیاست خارجی، هیئت‌های پارلمانی را به سایر کشورها اعزام می‌کند. در بیشتر مواقع، هیئت‌های مذکور از طرف کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی اعزام می‌شوند.

۲-۱-۳. صدور بیانیه‌های پارلمانی

یکی از اهرم‌های نمایندگان برای موافقت یا مخالفت با یک تصمیم سیاسی یا انتقال مواضع اکثریت مجلس در قبال موضوعی معین، صدور بیانیه‌های پارلمانی است. بیانیه‌های پارلمانی بیشتر بازتاب فضای روانی حاکم بر دیپلماسی پارلمانی است.

۲-۱-۴. رایزنی‌های گروه‌های دوستی مجلس شورای اسلامی

یکی از ظرفیت‌های مهم پیشبرد دیپلماسی پارلمانی، «گروه‌های دوستی پارلمانی»^۱ است. مطالعه تطبیقی کشورهای دارای نظام پارلمانی پیشرفته نیز نشان از این واقعیت دارد که جایگاه گروه‌های دوستی در این کشورها به‌صورت قاعده‌مندی تقویت شده است و بخش بسیاری از مأموریت پیشبرد دیپلماسی پارلمانی از طریق این گروه‌ها دنبال می‌شود.

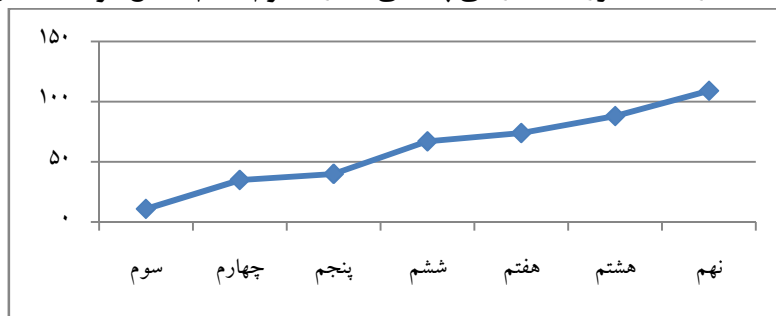
ماهیت غیررسمی گروه‌های دوستی پارلمانی، قدرت مانور دیپلماتیک نمایندگان در حوزه سیاست خارجی را افزایش داده است، زیرا برخی محدودیت‌های فراروی وزارت امور خارجه، برای آنان وجود ندارد. به همین دلیل در اکثر پارلمان‌ها، قانونگذارانی برای مدیریت این گروه‌ها انتخاب می‌شوند که از دانش، تجارب و ابتکارات فردی لازم برای ارتقای روابط با سایر پارلمان‌ها برخوردار باشند. از طرفی «قاعده مجاورت جغرافیایی» نیز در چینش این گروه‌ها لحاظ می‌شود، به‌طوری که کشورهای قرار گرفته در هر گروه از مجاورت سرزمینی و قرابت فرهنگی برخوردارند.

موضوع تشکیل گروه‌های دوستی پارلمانی در دور دوم مجلس شورای اسلامی مطرح شد. در این دوره مجالس قانونگذاری برخی کشورهای نزدیک به جمهوری اسلامی ایران، پیشنهاد تشکیل گروه دوستی پارلمانی به مجلس شورای اسلامی را ارائه کردند که به دلایل شناخت کم قانونگذاران از کارکرد این گروه‌ها، مشکلات ناشی از جنگ تحمیلی و کمبود امکانات اجرایی؛ تشکیل این گروه‌ها محقق نشد. بنابراین بررسی روند افزایشی گروه‌های

کاستی‌ها و راهکارهای توانمندسازی دیپلماسی پارلمانی جمهوری اسلامی ایران _____ ۴۱۳

دوستی را بایستی از مجلس سوم آغاز کرد. بیشترین افزایش تعداد گروه‌های دوستی در مجلس ششم کلید خورد. در حال حاضر مجلس شورای اسلامی دارای ۱۰۹ گروه دوستی است که برخی از آنها غیرفعال‌اند. روند افزایشی تعداد گروه‌های دوستی پارلمانی از دوره سوم تا نهم مجلس شورای اسلامی را می‌توان به صورت نمودار ۱ نشان داد.

نمودار ۱. روند رشد گروه‌های دوستی پارلمانی از دوره سوم تا نهم مجلس شورای اسلامی

مأخذ: حسینی، ۱۳۹۲: ۲۲.

۵-۱-۲. رایزنی رؤسای فراکسیون‌های پارلمانی

دیپلماسی پارلمانی هنگامی از کارایی و اثرگذاری لازم برخوردار است که بتواند به پیشبرد دیپلماسی رسمی کشور کمک کند. در این میان یکی از عناصر دیپلماسی پارلمانی جمهوری اسلامی ایران که در راستای تقویت منطقه‌گرایی مؤثر است، شناسایی منافع‌های گسترش روابط دیپلماتیک بین فراکسیون‌های مجلس شورای اسلامی با فراکسیون‌های پارلمانی کشورهای همسایه است.

۶-۱-۲. تشکیل کمیسیون‌های ویژه

یکی از اهرم‌های دیپلماسی پارلمانی مستقیم جمهوری اسلامی ایران، تشکیل کمیسیون‌های ویژه پیرامون موضوع‌های مرتبط با حوزه سیاست خارجی و امنیت ملی است که از مصادیق آن می‌توان به تشکیل کمیسیون ویژه بررسی برجام در مجلس نهم اشاره کرد.

۷-۱-۲. دیپلماسی تقنینی

منظور از «دیپلماسی تقنینی»^۱ یا «دیپلماسی قانونگذاری»، تصویب طرح‌ها و لوایحی است که

ظرفیت چانه‌زنی و قدرت مانور جمهوری اسلامی ایران در عرصه سیاست خارجی را تقویت می‌کند.

۲-۲. ابزار دیپلماسی پارلمانی غیرمستقیم

مهم‌ترین عناصر دیپلماسی پارلمانی غیرمستقیم عبارت‌اند از:

۱-۲-۲. اختیارات ناشی از قاعده تبدیل

براساس قاعده تبدیل، تمامی معاهدات و موافقت‌نامه‌های بین‌المللی دولت جمهوری اسلامی ایران هنگامی لازم‌الاجرا می‌شوند که به تصویب نمایندگان مجلس شورای اسلامی برسند. بر همین اساس دو اصل (۷۷ و ۱۲۵) قانون اساسی در چارچوب قاعده تبدیل است. در اصل (۷۷) قانون اساسی تصریح شده است: «عهدنامه‌ها، مقاوله‌نامه‌ها، قراردادهای و موافقت‌نامه‌های بین‌المللی باید به تصویب مجلس شورای اسلامی برسد». در اصل (۱۲۵) قانون اساسی نیز صراحتاً آورده شده است: «امضای عهدنامه‌ها، مقاوله‌نامه‌ها، موافقت‌نامه‌ها و قراردادهای دولت ایران با سایر دولت‌ها و همچنین امضای پیمان‌های مربوط به اتحادیه‌های بین‌المللی پس از تصویب مجلس شورای اسلامی با رئیس‌جمهور یا نماینده قانونی او است».

۲-۲-۲. نظارت بر عملکرد وزارت امور خارجه

یکی از وظایف ذاتی پارلمان‌ها، تقویت فرایند کنترل و نظارت بر رفتار وزارت امور خارجه است (نژادخلیلی، ۱۳۹۲: ۴). سه مؤلفه نظارتی نمایندگان مجلس شورای اسلامی بر وزارت امور خارجه عبارت‌اند از:

الف) طرح سؤال از وزیر امور خارجه،

ب) استیضاح وزیر امور خارجه،

ج) تحقیق و تفحص از عملکرد نمایندگی‌های ایران در خارج از کشور براساس اصل (۷۶) قانون اساسی.

۳-۲-۲. جلسات مشترک کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی با نهادهای اجرایی ذی‌ربط

برگزاری جلسات مشترک علنی و محرمانه کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی مجلس شورای

کاستی‌ها و راهکارهای توانمندسازی دیپلماسی پارلمانی جمهوری اسلامی ایران _____ ۴۱۵
اسلامی با مقام‌های عالی‌رتبه وزارت امور خارجه یا دستگاه‌های مسئول در عرصه سیاست خارجی، یکی از ابزارهای دیپلماتیک نمایندگان برای تأثیرگذاری غیرمستقیم بر سیاست خارجی است.

۲-۲-۴. حضور نمایندگان مجلس شورای اسلامی در هیئت‌های اعزامی از سوی وزارتخانه‌ها

در برخی سفرهای دیپلماتیک وزیر امور خارجه یا سایر اعضای دولت، نمایندگان مجلس شورای اسلامی نیز حضور دارند که با ایفای نقش مشورتی و انعکاس نظر احتمالی مجلس شورای اسلامی، به صورت غیرمستقیم بر فضای مذاکرات تأثیر می‌گذارند.

۳. کاستی‌ها و موانع توسعه دیپلماسی پارلمانی

مهم‌ترین کاستی‌ها و موانع فراروی توسعه دیپلماسی پارلمانی جمهوری اسلامی ایران عبارت‌اند از:

۱-۳. نبود احزاب و فراکسیون‌های منسجم و شناسنامه‌دار

امروزه یکی از اهرم‌های توانمندسازی دیپلماسی پارلمانی، فراکسیون‌های پارلمانی است. احزاب و فراکسیون‌های پارلمانی در بیشتر بحث‌های سیاسی، رأی اعتماد، استیضاح، طرح یا لایحه‌ای که جنبه سیاسی داشته ورود پیدا می‌کنند. در حالی که یکی از کاستی‌های دیپلماسی پارلمانی جمهوری اسلامی ایران، فقدان احزاب و فراکسیون‌های منسجم و پایدار در مجلس شورای اسلامی است. در نظام‌های حزبی، اولویت‌های دیپلماسی پارلمانی درون حزب تعیین می‌شوند. امروزه کشورهای آفریقایی نیز با الگوبرداری از تجارب پارلمان اروپا و اتحادیه‌های بین‌المجالس آمریکای مرکزی و آمریکای جنوبی به این فهم مشترک رسیده‌اند که کلید ورود به میدان رقابت سیاسی مسالمت‌آمیز، حرکت به سمت تحزب و حمایت تقنینی از شکل‌گیری احزاب منسجم پایدار و غیرفصلی است. به عبارتی در میدان دیپلماسی پارلمانی، احزاب به یک کنشگر فعال ارتقا یافته‌اند. ساختارشناسی پارلمان آفریقا و پارلمان اروپا نیز مبین این واقعیت است که پارلمان‌هایی که سوابق و تجارب بالایی در زمینه فعالیت‌های حزبی دارند به مرور موفق شده‌اند کرسی‌های مدیریتی مهمی را در اتحادیه بین‌المجالس به دست آورند.

۲-۳. نگاه سطحی به گروه‌های دوستی پارلمانی

مهم‌ترین دلایل نگاه سطحی به فعالیت گروه‌های دوستی مجلس شورای اسلامی عبارت‌اند از:
 الف) نبود همسویی بین تخصص نماینده با وظایف گروه دوستی،
 ب) اشرف نداشتن اکثر رؤسای گروه‌های دوستی مجلس شورای اسلامی به زبان انگلیسی،
 ج) لحاظ کردن ملاحظات قومی و استانی در انتخاب رئیس گروه دوستی،
 د) تراکم و ترافیک بالای نمایندگان مجلس شورای اسلامی برای عضویت در برخی گروه‌های دوستی،

طی ادوار مختلف مجلس شورای اسلامی، موضوع علاقه به کشورهای اروپایی که احتمالاً سفرهایی نیز برای نمایندگان دربرداشته، افزایش یافته است. این در حالی است که پس از اعمال برخی محدودیت‌ها و تحریم‌های مسافرتی اتحادیه اروپا علیه مقام‌های جمهوری اسلامی ایران تا قبل از تصویب برجام، گرایش نمایندگان به سمت کشورهایمانند روسیه متمایل شده است و مجدداً در مقطع پس‌برجام، تمایل نمایندگان برای عضویت در گروه‌های دوستی با کشورهای اتحادیه اروپا افزایش یافته است. به عبارتی ثبت‌نام قانونگذاران در برخی گروه‌های دوستی، متناسب با شرایط حاکم بر روابط خارجی جمهوری اسلامی ایران، با فرازونشیب‌هایی همراه بوده است.

ه) توجه نکردن به سوابق تجربی و حرفه‌ای نماینده،

و) نبود مرجع سازمانی معین برای هماهنگ‌سازی فعالیت گروه‌های دوستی،

ز) نبود اساسنامه‌ای مدون برای ارزیابی عملکرد گروه‌های دوستی مجلس شورای اسلامی

(قشقاوی، ۱۳۹۳: ۱۷).

۳-۳. فقدان استراتژی یکپارچه در قبال اتحادیه‌های پارلمانی

مهم‌ترین دلایل عدم بهره‌وری لازم و کافی نمایندگان مجلس شورای اسلامی از ظرفیت اتحادیه‌های پارلمانی عبارت‌اند از:

الف) شکل‌گیری تواریخ پارلمانی: یکی از مواردی که می‌تواند عملکرد هیئت‌های پارلمانی ایران در مجامع بین‌المللی پارلمانی را کم‌رنگ کند، پررنگ شدن نگاه سفر یا دریافت حق مأموریت در مراودات بین‌المللی پارلمانی است.

ب) نبود تقویم زمانی ثابت برای برگزاری اجلاس‌های بین‌المللی: یکی از ملزومات توانمندسازی دیپلماسی پارلمانی سازمانی، وجود ثبات برنامه‌ای در برگزاری اجلاس‌های بین‌المللی است

کاستی‌ها و راهکارهای توانمندسازی دیپلماسی پارلمانی جمهوری اسلامی ایران _____ ۴۱۷

در حالی که اجلاس‌های اتحادیه بین‌المجالس کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی در تقویم‌های زمانی متفاوت برگزار شده‌اند. برای مثال نهمین اجلاس بین‌المجالس اسلامی در مهرماه ۱۳۹۲ ولی دهمین اجلاس آن در بهمن ۱۳۹۳ برگزار شد. یقیناً نبود تقویم زمانی ثابت، یکی از ضعف‌های دبیرخانه محسوب می‌شود که از تبعات آن، کاهش مشارکت پارلمان کشورهای اسلامی در اجلاس خواهد بود.

۳-۴. نبود نگاه راهبردی به دیپلماسی پارلمانی

مهم‌ترین دلایل کم‌رنگ بودن نگاه راهبردی به حوزه دیپلماسی پارلمانی عبارت‌اند از:
الف) عدم تبادل دانش و تجارب مرتبط با دیپلماسی پارلمانی بین وزارت امور خارجه و مجلس شورای اسلامی،

ب) عدم آشنایی اکثر نمایندگان به اصول و مبانی دیپلماسی پارلمانی،
ج) کافی نبودن ادبیات لازم در حوزه دیپلماسی پارلمانی به دلایل فقدان رشته مطالعات پارلمانی در دانشگاه‌ها و نبود بانک جامع مستندات و پژوهش‌های پارلمانی.

۳-۵. نبود پُست دبیرکل پارلمانی در ساختار سازمانی مجلس شورای اسلامی

امروزه در اکثر پارلمان‌های دنیا، پُست سازمانی دبیرکل پارلمانی وجود دارد که نسبت به معاونت اجرایی از قوام و دوام بیشتری برخوردار است، به طوری که با تغییر رئیس مجلس و هیئت‌رئیس، دبیرکل تغییر نمی‌کند. مهم‌ترین فرصت‌های تعیین دبیرکل پارلمانی در قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی عبارت‌اند از:

الف) ثبت تجارب سایر پارلمان‌ها و فعالیت‌های دیپلماتیک نمایندگان مجلس شورای اسلامی،
ب) به حداقل رساندن تأثیر ملاحظات جناح اکثریت بر نحوه مدیریت اجرایی مجلس شورای اسلامی.

۳-۶. نداشتن متولی توسعه دیپلماسی پارلمانی در مجلس شورای اسلامی

یکی از آسیب‌های دیپلماسی پارلمانی جمهوری اسلامی ایران این است که فعالیت دیپلماتیک نمایندگان مجلس شورای اسلامی، متولی مشخص ندارد. توصیه می‌شود یا کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی رسماً متولی همه فعالیت‌های سیاست خارجی باشد یا در هیئت‌رئیس

مجلس شورای اسلامی، ساختار مشخصی برای ایفای نقش بین‌المللی ایجاد شود.

۳-۷. فقدان مترجم‌های مجرب زبان خارجی در مجلس شورای اسلامی

کشورهایی که از نظر نظام سیاسی ضعیف ولی پارلمان آنها از جهت بین‌المللی قوی هستند چند نفر زبان‌دان و کارشناس مجرب دارند.

۳-۸. نبود معاونت بین‌الملل در ساختار سازمانی مجلس شورای اسلامی

در مجلس شورای اسلامی متناسب با کارویژه‌های ذاتی نمایندگان، معاونت‌های متناظر شکل گرفته است. برای مثال قانونگذاری و نظارت دو رسالت مهم مجلس شورای اسلامی در قانون اساسی است و متناسب با آنها دو معاونت تقنین و نظارت در ساختار سازمانی مجلس شورای اسلامی ایجاد شده است. با توجه به اینکه دیپلماسی پارلمانی در حال تبدیل شدن به ضلع سوم وظایف نمایندگی است، لازم است معاونت بین‌الملل نیز برای هماهنگ‌سازی اقدامات مرتبط ایجاد شود.

۳-۹. مغفول واقع شدن دیپلماسی عمومی در روابط دیپلماتیک پارلمانی

براساس نظریه تکررگرای لیبرال، بازیگران بین‌المللی متعدد و متکثرند که علاوه بر دولت‌ها، شامل بازیگران غیردولتی فراملی و فراملی نیز می‌شود (دهقانی فیروزآبادی، ۱۳۹۴: ۱۷۹). این امر ضرورت توجه به دیپلماسی عمومی و مدیریت افکار عمومی را افزایش داده است. دیپلماسی عمومی پارلمانی به صورت مستقیم بر افکار عمومی تأثیر می‌گذارد (صلاح نصر، ۱۳۸۰: ۴۰۴).

مهم‌ترین دلایل مغفول واقع شدن دیپلماسی عمومی پارلمانی در ایران عبارت‌اند از:

الف) تعیبه نشدن مجاری لازم برای هم‌اندیشی نمایندگان مجلس شورای اسلامی با سازمان‌های مردم‌نهاد،

شایان ذکر است گروه‌های شهروندی، سازمان‌های غیردولتی، اتحادیه‌های تجاری، انجمن‌های کسب و کار، گروه متفکران، دانشگاهیان، سازمان‌های مذهبی و رسانه‌ها، بخشی از عناصر جامعه مدنی (استفنهارث، ۱۳۹۴: ۵۵) را تشکیل می‌دهند.

ب) فقدان شبکه تلویزیونی پارلمانی در جمهوری اسلامی ایران (توپجانی، ۱۳۹۳: ۲۰)،

ج) فقدان روزنامه خانه ملت در مطبوعات روزانه یا هفتگی جمهوری اسلامی ایران،

د) فقدان تعامل پایدار بین کمیسیون امنیت ملی مجلس شورای اسلامی و شبکه نخبگان.

کاستی‌ها و راهکارهای توانمندسازی دیپلماسی پارلمانی جمهوری اسلامی ایران _____ ۴۱۹
 نظریه‌پردازان نخبه‌گرایی، نخبگان را به چهار گروه نخبگان سیاسی، اقتصادی، نظامی و
 فکری تقسیم می‌کنند (ترابی، ۱۳۸۹: ۷۱).

۱۰-۳. پایین بودن تعداد نمایندگان زن در قیاس با تعداد کرسی‌های مجلس
 بخش چشمگیری از کرسی‌های مدیریتی اتحادیه بین‌المجالس را بانوان قانونگذار برعهده
 گرفته‌اند. این امر بیانگر سرمایه‌گذاری پارلمان‌های ملی برای تسهیل و تسریع حضور زنان
 نماینده در رده مدیران بالادستی اتحادیه مذکور است که آثار آن را می‌توان در انتخاب متکثر
 عناوین مرتبط با حقوق زنان در اجلاس‌های اتحادیه بین‌المجالس مشاهده کرد (رجبی، ۱۳۹۲: ۱۷).

۴. راهکارهای تقویت دیپلماسی پارلمانی

به‌منظور توانمندسازی دیپلماسی پارلمانی جمهوری اسلامی ایران، توصیه می‌شود تدابیر و
 راهکارهای زیر مورد توجه نمایندگان مجلس شورای اسلامی قرار گیرند:

۱-۴. اولویت‌بندی کشورهای هدف

در روابط نوین بین‌الملل، پارلمان‌ها به سمت گزینه دیپلماسی پارلمانی موزاییکی یا شطرنجی
 گام برمی‌دارند (دل‌اورپور اقدم، الف ۱۳۹۲: ۲۱) در این الگو، پارلمان‌های ملی براساس
 معیارهای تعریف شده در جدول ۱، تفکیک می‌شوند.

جدول ۱. الگوی دیپلماسی پارلمانی شطرنجی

اولویت اول	اولویت دوم	اولویت سوم	اولویت چهارم
پارلمان‌های دارای اهمیت خیلی بالا در سیاست خارجی ایران	پارلمان‌های ملی دارای اهمیت بالا	پارلمان‌های دارای اهمیت متوسط در اولویت‌بندی سیاست خارجی ایران	پارلمان‌های بی‌تأثیر یا کم‌تأثیر در سیاست خارجی ایران

برای تعیین جایگاه پارلمان‌های ملی در منظومه دیپلماسی جمهوری اسلامی ایران، لازم
 است به معیارهای زیر توجه شود:

- تفکیک کشورها براساس نظام پارلمانی یا ریاستی،
- میزان نقش آفرینی پارلمان در سیاست خارجی کشور هدف،

- میزان اهمیت آن کشور در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران.
براساس الگوی دیپلماسی پارلمانی موزاییکی یا شطرنجی، توصیه می‌شود مجلس شورای اسلامی در رایزنی‌های دیپلماتیک خود، کشورهای زیر را هدف‌گیری کند:

الف) کشورهای دارای نظام پارلمانی

در نظام‌های پارلمانی، قوه مقننه نقش محوری را در سیاست خارجی برعهده دارد و مجلس به‌عنوان «رئیس حکومت»^۱ و رهبر حزب اکثریت غالباً به‌عنوان «رئیس دولت»^۲ فعالیت می‌کند که می‌تواند به‌صورت «تک‌مجلسی یا دو‌مجلسی»^۳ باشد. به‌دلیل نقش تأثیرگذار احزاب در نظام‌های سیاسی پارلمانی؛ گسترش روابط دوجانبه با کشورهای برخوردار از نظام سیاسی پارلمانی به‌ویژه پارلمان‌های دارای نظام دو‌حزبی از قوام بیشتری برخوردار است.

ب) کشورهای تأثیرگذار و پرجمعیت جهان اسلام

کشورهای مصر، پاکستان، اندونزی و مالزی، قطب‌های اقتصادی یا جمعیتی جهان اسلام‌اند و تقویت دیپلماسی پارلمانی دوجانبه یا چندجانبه با آنها، نقش و جایگاه مجلس شورای اسلامی و پارلمان‌های مذکور در حل و فصل برخی چالش‌های سیاسی جهان اسلام را تقویت می‌کند.

ج) شرکای اقتصادی جمهوری اسلامی ایران

برای مثال رایزنی با پارلمان‌های هند و ژاپن به‌دلیل نیاز راهبردی کشورهای مذکور به واردات انرژی از ایران به‌ویژه در مقطع پسابرجام، می‌تواند در راستای تقویت دیپلماسی پارلمانی اقتصادی مفید واقع شود.

د) کشورهای دارای کرسی‌های بالا در پارلمان اروپا

از هر کشور عضو اتحادیه اروپا، تعداد معینی نماینده برای پارلمان اروپا انتخاب می‌شوند. براساس پیمان لیسبون از انتخابات سال ۲۰۱۴ میلادی به بعد، هر کشور عضو باید حداقل شش نماینده در پارلمان اروپا داشته باشد (امیری، ۱۳۸۸: ۱۷) تعداد کرسی‌های هر کشور براساس

---

1. Head of State
2. Head of Government
3. Unicameral or Bicameral

کاستی‌ها و راهکارهای توانمندسازی دیپلماسی پارلمانی جمهوری اسلامی ایران _____ ۴۲۱

جمعیت آن تعیین می‌شود. حداکثر تعداد نمایندگان کشورهای پرجمعیت ۹۶ نفر است. در همین رابطه آلمان با ۹۶ کرسی، بیشترین نماینده را دارد. فرانسه ۷۴، ایتالیا و بریتانیا هر یک ۷۳ کرسی در پارلمان اروپا دارند. کمترین کرسی پارلمان اروپا نیز متعلق به قبرس، استونی، لوکزامبورگ و مالت است که هر یک ۶ نماینده در پارلمان اروپا دارند. سهمیه هر یک از کشورهای اروپایی در پارلمان اروپا در جدول ۲ آورده شده است.

جدول ۲. تعداد کرسی اعضای اتحادیه اروپا در پارلمان اروپا

نام کشور	آلمان	فرانسه	ایتالیا	بریتانیا	اسپانیا	لهستان	رومانی
تعداد کرسی‌ها	۹۶	۷۴	۷۳	۷۳	۵۴	۵۱	۳۲
نام کشور	هلند	بلژیک	جمهوری چک	پرتغال	یونان	مجارستان	سوئد
تعداد کرسی‌ها	۲۶	۲۱	۲۱	۲۱	۲۱	۲۱	۲۰
نام کشور	اتریش	بلغارستان	اسلواکی	دانمارک	فنلاند	ایرلند	کرواسی
تعداد کرسی‌ها	۱۸	۱۷	۱۳	۱۳	۱۳	۱۱	۱۱
نام کشور	لیتوانی	اسلوونی	لتونی	استونی	مالت	لوکزامبورگ	قبرس
تعداد کرسی‌ها	۱۱	۸	۸	۶	۶	۶	۶

با توجه به جدول ۲، طراحی برنامه‌ای منسجم و تمرکز بیشتر برای تقویت روابط پارلمانی دوجانبه با کشورهایی همچون آلمان، فرانسه و ایتالیا می‌تواند تأثیرگذاری بر جریان‌های سیاسی پارلمان اروپا را افزایش دهد.

ه) کشورهای دارای احزاب و فراکسیون‌های اسلامی و شیعه

پارلمان‌های کشورهای اسلامی که فراکسیون‌ها و احزاب اسلامی و شیعه دارند، از ظرفیت مناسبی برای تقویت دیپلماسی پارلمانی دوجانبه برخوردارند که از مصادیق آن می‌توان به پاکستان، ترکیه، مصر، عراق، افغانستان و لبنان اشاره کرد. برای مثال مجلس عراق دارای ۳۲۵ نماینده است که تعداد چشمگیری از آنان را نمایندگان وابسته به فراکسیون‌های شیعه تشکیل می‌دهند. ائتلاف ملی عراق و ائتلاف دولت قانون از مهم‌ترین فراکسیون‌های شیعه پارلمان عراق است.

و) کشورهای همسایه

بررسی سند چشم‌انداز ایران ۱۴۰۴ و قوانین برنامه‌های پنج‌ساله توسعه مبین این واقعیت است که سیاست

خارجی بر دو بعد منطقه‌گرایی و فرامنطقه‌ای متمرکز شده، به طوری که تأکید بر تقویت همکاری با کشورهای همسایه بر منطقه‌گرایی و تأکید بر تقویت روابط با جهان اسلام مبنی بر رویکرد فرامنطقه‌ای است که این خود مبین وجود تلفیقی از واقع‌گرایی و آرمان‌گرایی در حوزه سیاست خارجی است.

ز) کشورهای آفریقایی

به نظر می‌رسد یکی از اولویت‌های دیپلماتیک مجلس شورای اسلامی در مرحله پسابرجام، شناسایی حفره‌های توسعه دیپلماسی پارلمانی اقتصادی با کشورهای آفریقایی باشد. در این راستا پیشنهاد می‌شود گروه‌های دوستی مجلس شورای اسلامی با کشورهای آفریقایی با بررسی دقیق ظرفیت‌های اقتصادی این قاره، مسیر رایزنی‌هایشان را در سه لایه مذاکرات دیپلماتیک دوجانبه با پارلمان‌های ملی، رایزنی با سازمان‌های بین‌المجالس منطقه‌ای قاره آفریقا و پارلمان پان‌آفریقا نشانه‌گذاری کنند (آشتیانی، ۱۳۹۴: ۱۵).

۲-۴. بومی‌سازی تجارب موفق سایر پارلمان‌ها

یکی از راهکارهای گسترش عقلانیت راهبردی و اجتناب از به‌کارگیری شیوه‌های آزمون و خطا در فرایند دیپلماسی پارلمانی، استفاده از تجارب موفق سایر پارلمان‌هاست. برای مثال رؤسای کمیته‌های تخصصی پارلمان اروپا، اولویت‌ها و برنامه‌های کاری خود را در نشست با عنوان «کنفرانس رؤسای کمیسیون‌ها»^۱ هماهنگ می‌کنند. این موضوع می‌تواند مورد توجه مجلس شورای اسلامی نیز قرار گیرد. برای مثال تشکیل کانون رؤسای گروه‌های دوستی مجلس شورای اسلامی می‌تواند به پیشبرد دیپلماسی پارلمانی ایران، کمک کند (<http://www.europarl.europa.eu/activities/committees/confPres.do?language=EN>).

۳-۴. بهره‌گیری از ظرفیت‌های دیپلماسی عمومی

الف) ایجاد تالارهای گفت‌وگو در فضای مجازی

استفاده از ابزار فناوری اطلاعات و ارتباطات جهت تبیین، گسترش و ارتقای سطوح اثربخشی دیپلماسی کشور در فضای مجازی را سایر دیپلماسی می‌گویند که در واقع اتخاذ تدابیر لازم

کاستی‌ها و راهکارهای توانمندسازی دیپلماسی پارلمانی جمهوری اسلامی ایران _____ ۴۲۳
برای ورود نخبگان روابط بین‌الملل و دیپلمات‌های باتجربه در عرصه دیپلماسی پارلمانی با استفاده از ظرفیت تالارهای گفت‌وگو در فضای وب است (دلاورپوراقدم، ۱۳۸۷: ۲۳۶).

ب) مزیت‌سازی از سازمان‌های مردم‌نهاد

استفاده از ظرفیت سازمان‌های مردم‌نهاد و تشریک‌مساعی با آنها، مصداقی از تقویت دیپلماسی پارلمانی مردم‌نهاد است که از مصادیق آن می‌توان به تشکیل کمیسیون سازمان‌های مردم‌نهاد در پنجمین کنفرانس بین‌المللی حمایت از انتفاضه فلسطین اشاره کرد (<http://www.icana.ir/Fa/> (News/179022)).

۴-۴. ارتقای بخش امور بین‌الملل به معاونت امور بین‌الملل مجلس شورای اسلامی

یک وزارتخانه برای ساماندهی فعالیت‌های برون‌مرزی خود دارای معاونت امور بین‌الملل است درحالی‌که مجلس شورای اسلامی به‌عنوان یکی از قوای سه‌گانه کشور با وجود گسترش روزافزون رایزنی‌های دیپلماتیک پارلمانی، امور بین‌الملل در حد مشاور ریاست مجلس باقی مانده است. توصیه می‌شود در ساختار مجلس شورای اسلامی به‌منظور بهره‌گیری مؤثرتر از اهرم‌های دیپلماسی پارلمانی مانند گروه‌های دوستی، مشاور امور بین‌الملل به معاونت امور بین‌الملل ارتقا یابد.

۴-۵. تقویت منطقه‌گرایی پارلمانی

یکی از شاخص‌های سنجش میزان کارایی دیپلماسی پارلمانی ایران، میزان حضور و نقش آفرینی مجلس شورای اسلامی در سازمان‌های بین‌المجالس منطقه‌ای و تصدی ارکان مدیریتی آن است. یکی از دلایلی که مجمع مجالس آسیایی نتوانسته از تمامی ظرفیت‌های خود استفاده کند، فقدان تجربه کافی پارلمان‌های ملی آسیا در تأسیس اتحادیه‌های بین‌المجالس منطقه‌ای است.

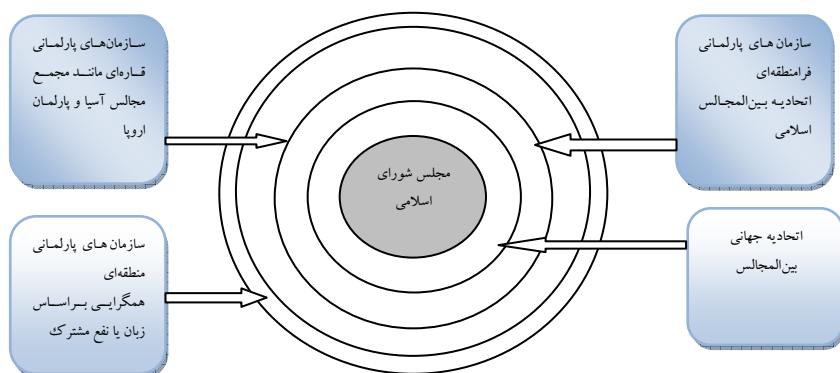
همان‌گونه که در دیپلماسی دفاعی و رسمی، بازیگران با همگرایی امنیتی و سیاسی تلاش می‌کنند به سمت منطقه‌گرایی حرکت کنند، در حوزه دیپلماسی پارلمانی نیز کشوری می‌تواند در سازمان‌های بین‌المجالس قاره‌ای و اتحادیه بین‌المجالس تحرک بیشتری داشته باشد که در گام اول تجارب ارزنده‌ای در بخش منطقه‌گرایی پارلمانی به‌دست آورده باشد. برای مثال رایزنی برای ایجاد اجلاس‌های منظم پارلمانی سه کشور فارسی‌زبان ایران، افغانستان و پاکستان

یا ایجاد اتحادیه بین‌المجالس کشورهای حاشیه دریای خزر مصادیق بارزی از منطقه‌گرایی پارلمانی محسوب می‌شوند.

۴-۶. بهره‌گیری از ظرفیت‌های دیپلماسی پارلمانی سازمانی

با توجه به نقش مجلس شورای اسلامی در شکل‌گیری مجمع مجالس آسیایی، اتخاذ تدابیر مناسب برای توسعه همکاری‌های دوجانبه این مجمع با سایر سازمان‌های بین‌المجالس منطقه‌ای و قاره‌ای، به‌صورت غیرمستقیم بُرد دیپلماسی پارلمانی سازمانی جمهوری اسلامی ایران را گسترش می‌دهد. در شکل ۱، جایگاه سازمان‌های بین‌المجالسی در منظومه دیپلماسی پارلمانی ایران مشخص شده‌اند.

شکل ۱. جایگاه سازمان‌های بین‌المجالسی در منظومه دیپلماسی پارلمانی ایران

در حلقه اول منظومه دیپلماسی پارلمانی سازمانی، سازمان‌هایی قرار دارند که توانسته‌اند در چارچوب نظریات همگرایی، گام‌های لازم برای ایجاد یک نهاد جهان‌شمول را بردارند که تنها مصداق آن اتحادیه بین‌المجالس است. در حلقه دوم و سوم، سازمان‌هایی قرار دارند که براساس مذهب یا هویت مشترک یا مجاورت جغرافیایی به‌سمت همگرایی حرکت کرده‌اند. برای مثال اتحادیه بین‌المجالس اسلامی براساس همگرایی مذهبی، مجمع مجالس آسیایی براساس همگرایی مجاورت سرزمینی و پارلمان اروپا براساس همگرایی سیاسی و مجاورت جغرافیایی ایجاد شده‌اند. هر میزان دامنه و تعداد کشورها در اتحادیه‌های بین‌المجالسی افزایش یابد، اتخاذ سیاست‌های یکپارچه مشکل‌تر می‌شود ولی فضای چانه‌زنی دیپلماتیک بیشتری

کاستی‌ها و راهکارهای توانمندسازی دیپلماسی پارلمانی جمهوری اسلامی ایران _____ ۴۲۵

برای هیئت‌های دیپلماتیک پارلمان‌ها فراهم می‌شود. برای مثال گسترده‌گی اتحادیه بین‌المجالس این مزیت را به همراه دارد که در قالب دیپلماسی پارلمانی سازمانی، با سایر کشورها به رایزنی پرداخت.

با تکرر و پیچیدگی بازیگران عرصه روابط بین‌الملل و گسترش سازمان‌های بین‌المللی دولتی و غیردولتی، لزوم بهره‌گیری از تمامی ابعاد دیپلماسی پارلمانی سازمانی رو به افزایش است.

۴-۷. ترسیم نقشه راه بلندمدت برای گروه‌های دوستی پارلمانی

مهم‌ترین تدابیر و راهکارهایی که جایگاه گروه‌های دوستی در مختصات دیپلماسی پارلمانی مجلس شورای اسلامی را تقویت می‌کنند عبارت‌اند از:

الف) تدوین اساسنامه

تدوین اساسنامه پایدار در شرایطی که آرایش سیاسی مجلس شورای اسلامی هر چهار سال تغییر می‌کند از اهمیت بالایی برخوردار است. در حال حاضر عملکرد گروه‌های دوستی پارلمانی شدت و ضعف دارد. مجلس شورای اسلامی بایستی معیارهای مشخصی را برای ارزیابی عملکرد این گروه‌ها تعریف و به‌صورت ادواری عملکرد آنها را بررسی کند. تدوین اساسنامه‌ای مدون برای تبیین فعالیت، رسالت و مأموریت گروه‌های دوستی مجلس شورای اسلامی، قوام و انسجام راهبردی فعالیت گروه‌های مذکور را افزایش می‌دهد (سنایی، ۱۳۹۲: ۱۵).

ب) توجه به اهداف چندمنظوره

در روابط نوین بین‌الملل، گروه‌های دوستی پارلمانی فقط در حوزه سیاست خارجی فعالیت نمی‌کنند بلکه یکی از عناصر فعال کشورها برای پیشبرد دیپلماسی اقتصادی و معاضدت‌های حقوقی - امنیتی با سایر کشورها محسوب می‌شوند که از مصادیق آن می‌توان به برگزاری سومین اجلاس سالانه اعضای هیئت‌رئیس گروه‌های دوستی - پارلمانی مجلس هشتم و هیئت‌رئیس اتاق‌ها و شوراهای مشترک بازرگانی با حضور جمعی از فعالان بخش خصوصی در سال ۱۳۸۸ اشاره کرد. توصیه می‌شود گروه‌های دوستی مجلس شورای اسلامی در مرحله پس‌ابرجام، بخشی از وظایف و رسالت خود را به‌سمت اهداف اقتصادی معطوف کنند.

ج) توجه به سوابق اجرایی رؤسا و دبیران گروه‌های دوستی

یکی از روش‌های ارتقای کارایی گروه‌های دوستی، انتخاب رؤسای گروه‌ها از میان قانونگذارانی است که دارای سوابق اجرایی مرتبط هستند.

د) عضویت نمایندگان شهرهای استان‌های مرزی در گروه‌های دوستی مجلس شورای اسلامی با کشورهای همجوار

نمایندگان استان‌های مرزی براساس قاعده مجاورت سرزمینی، شناخت دقیق‌تری پیرامون بافتار فرهنگی و اجتماعی کشورهای همسایه دارند. لحاظ کردن «اصل قرابت سرزمینی و فرهنگی» موجب می‌شود قانونگذاران با اتخاذ مدیریت یکپارچه به سمت تخصصی‌تر کردن این گروه‌ها حرکت کنند. حضور پررنگ‌تر نمایندگان استان‌های مرزی با رعایت دو اصل توجه به قرابت جغرافیایی و قرابت فرهنگی، کارایی و اثربخشی این گروه‌ها را افزایش می‌دهد.

ه) توجه به اصل توازن و تناسب در چیدمان‌بندی گروه‌های دوستی

لازم است توازن و تناسب بین افزایش کمی و کیفی گروه‌های دوستی رعایت شود؛ زیرا درصد افزایش گروه‌های دوستی از دوره سوم تا نهم مجلس شورای اسلامی مبین این واقعیت است که این گروه‌ها در مقاطعی بدون توجه به کارآمدی آنها، به صورتی جهشی افزایش یافته‌اند.

و) انتشار عملکرد سالانه گروه‌های دوستی

هر ساختار هنگامی موفق است که سازوکاری برای بررسی عملکرد آن وجود داشته باشد. گروه‌های دوستی نیز از این قاعده مستثنا نیستند و لازم است عملکرد و دستاورد سالانه این گروه‌ها ارزیابی و منتشر شود. به تبع آسیب‌شناسی عملکرد گروه‌های دوستی به صورت مستقیم در بازسازی و پالایش برخی روش‌های ناکارآمد مؤثر است.

ز) توجه به دو قاعده سنخیت جغرافیایی و فرهنگی

یکی از آسیب‌های ارتقای کارآمدی گروه‌های دوستی این است که در برخی مواقع کشورهایی که در این گروه‌ها قرار می‌گیرند هیچ سنخیتی با یکدیگر ندارند که از مصادیق آن می‌توان به قرارگیری ایتالیا با تاجیکستان، ونزوئلا با عمان یا کویت با مجارستان در یک گروه اشاره کرد. رویه شدن این امر باعث کاهش انسجام سازمانی گروه‌های دوستی می‌شود. به نظر

کاستی‌ها و راهکارهای توانمندسازی دیپلماسی پارلمانی جمهوری اسلامی ایران _____ ۴۲۷

می‌رسد عوامل دیگری همچون علاقه و بی‌علاقگی نمایندگان برای عضویت در این گروه‌ها یا میزان سفرهایی که به این کشورها وجود دارد باعث این گونه چینش‌ها شده است.

ح) بازنگری در شرح وظایف دبیران گروه‌های دوستی پارلمانی

استفاده از ظرفیت‌های موجود، تحکیم و پیشبرد روابط خارجی، ارائه پیشنهادهای لازم در زمینه ارتباط گروه‌های دوستی با سایر وزارتخانه‌ها و دستگاه‌های دولتی برعهده دبیر گروه است. این موضوع زمانی حساس تر و غیر کارشناسی تر به نظر می‌رسد که مسئولیت دبیری چندین گروه برعهده یک نفر گذاشته شده است درحالی که این مأموریت بایستی در شمول وظایف مشاوران یا رؤسای گروه‌ها باشد.

ط) همسو بودن جهت‌گیری گروه‌های دوستی با دیپلماسی رسمی

گروه‌های دوستی مجلس شورای اسلامی به یک نقطه تعادلی و تفاهم با وزارت امور خارجه نرسیده‌اند. توصیه می‌شود یک نوع همسویی بین اهداف دیپلماسی رسمی و جهت‌گیری دیپلماسی پارلمانی جمهوری اسلامی ایران ایجاد شود تا از شکل‌گیری اصطکاک سیاسی با وزارت امور خارجه اجتناب شود.

ی) پیرنگ‌تر شدن نقش کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی در گزینش رؤسای گروه‌های دوستی

مهم‌ترین هدف گروه‌های دوستی پارلمانی، ارتقای روابط خارجی است. با توجه به حیظه تخصصی نمایندگان کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی، لازم است نقش این کمیسیون در تعیین چیدمان و ترکیب گروه‌های دوستی افزایش یابد. از طرفی تعیین مرجع و کمیته‌ای در کمیسیون امنیت ملی متشکل از قانونگذاران متخصص و باتجربه برای ارزیابی عملکرد سالانه این گروه‌ها می‌تواند در ارتقای عملکرد آنها مؤثر باشد.

پارلمان‌ها به‌منظور ارتقای کیفیت گروه‌های دوستی، تلاش کرده‌اند رؤسای این گروه‌ها منحصر به جناح اکثریت پارلمان نباشد بلکه با تعیین شرایط مشخص، به سمت تقویت تخصص محوری گام برداشته‌اند. در نتیجه تقویت نگاه فرا جناحی در تعیین رؤسای گروه‌های دوستی، یکی از ملزومات توانمندسازی این گروه‌ها محسوب می‌شود.

ک) بهره‌گیری از تجارب نمایندگان ادوار مجلس شورای اسلامی

کانون نمایندگان ادوار مجلس شورای اسلامی، تشکلی غیرتجاری غیرانتفاعی و دارای شخصیت حقوقی است (سینایی و زمانی، ۱۳۹۱: ۵۴). این کانون مرجع مناسبی برای استفاده و هدایت تجارب انباشته شده نمایندگان دوران پیشین مجلس شورای اسلامی در مسیر دیپلماسی پارلمانی است (<http://knam.ir>).

در همین راستا، برخی پارلمان‌ها برای گسترش بُرد اثرگذاری گروه‌های دوستی از ظرفیت قانونگذاران پیشین و افراد باتجربه استفاه می‌کنند. برای مثال پارلمان فرانسه قائل به رویکرد غیردولتی بودن گروه‌های دوستی پارلمانی است. لذا این گروه‌ها را برخاسته از ابتکارات فردی یا گروهی می‌دانند که در چارچوب مناسبات رسمی و دستگاه سیاست خارجی گنجانده نمی‌شوند (<http://www.assemblee-nationale.fr/english/#work>). استرالیا، اندونزی و نیوزیلند نیز با این رویکرد به گروه‌های دوستی پارلمانی نگاه می‌کنند و گاه افرادی خارج از پارلمان نیز برای پیشبرد برخی اهداف غیررسمی دعوت می‌شوند (http://www.aph.gov.au/About_Parliament) ولی عضویت در گروه‌های دوستی مجلس شورای اسلامی، تنها به نمایندگان همان دوره اختصاص دارد بنابراین از تجارب و روابط نمایندگان ادوار گذشته استفاده نمی‌شود. این در حالی است که در ادوار پیشین مجلس شورای اسلامی، قانونگذارانی حضور داشته‌اند که از تجارب ارزنده‌ای در حوزه روابط بین‌الملل برخوردار بوده‌اند و می‌توانند به‌عنوان عضو ناظر یا مشورتی در ترکیب گروه‌های دوستی حضور داشته باشند. برای مثال پارلمان پاکستان برای تعمیق اثرگذاری گروه‌های دوستی بر سیاست خارجی، از حضور نمایندگان باتجربه ادوار گذشته مجلس با عنوان عضو مشاور یا عضو وابسته استفاده می‌کنند (حسینی، ۱۳۹۵: ۱۲).

در اکثر پارلمان‌های اروپایی، دستورالعمل مشخصی برای افزایش همکاری‌ها و هماهنگ‌سازی رایزنی‌ها بین گروه‌های دوستی و دستگاه سیاست خارجی آن کشور برقرار شده است تا از اقدامات غیرهمسو پیشگیری شود. در همین راستا، تقویت هم‌اندیشی بین رؤسای گروه‌های دوستی مجلس شورای اسلامی با دیپلمات‌های ذی‌ربط در وزارت امور خارجه می‌تواند الگوی خوبی برای تعامل دولت و مجلس در حوزه سیاست خارجی باشد. قطعاً این نوع تعاملات و رایزنی‌ها می‌تواند دستاوردهای گروه‌های دوستی مجلس شورای اسلامی را تقویت کند.

ل) بهره‌گیری از ظرفیت فراکسیون‌های پارلمانی

امروزه با پیچیدگی و افزایش خردجمعی در حوزه روابط بین‌الملل، نقش احزاب و فراکسیون‌های پارلمانی نیز در چینش و ترکیب گروه‌های دوستی افزایش یافته است. به طوری که پارلمان‌های مورد مطالعه نیز نشان می‌دهد به مرور بر تعداد پارلمان‌هایی که از نظرات مشورتی فراکسیون‌ها برای تعیین اعضای گروه استفاده می‌کنند در حال افزایش است. قطعاً قانونمندسازی وظایف و فعالیت فراکسیون‌های مجلس شورای اسلامی، می‌تواند بستر افزایش نقش احزاب در فرایندهای تقنینی، نظارتی و دیپلماسی پارلمانی را فراهم کند.

مطالعه تطبیقی پارلمان‌های دنیا نشان می‌دهد پارلمان‌هایی که حداکثر اصول سیزده گانه زیر را در سیاستگذاری گروه‌های دوستی لحاظ کنند، به همان میزان عمق نفوذ و تأثیرگذاری دیپلماسی پارلمانی خود را در عرصه روابط بین‌الملل افزایش داده‌اند (همان: ۱۵).

اصل اول: دریافت مستمر نظر دستگاه سیاست خارجی در خصوص بازتاب و عملکرد فعالیت گروه‌های ذی‌ربط در خارج کشور،

اصل دوم: استفاده از نظرات مشورتی احزاب و فراکسیون‌های پارلمانی،

اصل سوم: ضرورت آشنایی رئیس و اعضای گروه با مختصات هویتی، فرهنگی و زبانی کشور هدف،

اصل چهارم: لزوم آشنایی نماینده با اصول و فنون دیپلماسی،

اصل پنجم: استفاده از تجارب انباشته شده نمایندگان ادوار گذشته پارلمان،

اصل ششم: بومی‌سازی تجارب موفق سایر پارلمان‌ها،

اصل هفتم: لحاظ کردن ملاحظات و سیاست‌های اتحادیه جهانی بین‌المجالس،

اصل هشتم: تقویت حضور زنان نماینده در ترکیب گروه‌های دوستی پارلمانی،

اصل نهم: تشکیل انجمن رؤسای گروه‌های دوستی با رویکرد تسریع در فرایند تبادل تجربیات یکدیگر،

اصل دهم: ضابطه‌مند کردن فعالیت گروه‌های دوستی با تصویب اساسنامه مرتبط،

اصل یازدهم: ایجاد مجاری لازم برای دریافت نظرات سازمان‌های مردم‌نهاد و انجمن‌های علمی،

اصل دوازدهم: استفاده از نظریات مشورتی لابی‌های همسو در کشور هدف،

اصل سیزدهم: نظارت و ارزیابی مستمر دستاوردهای گروه و گزارش سالانه رئیس گروه به

کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی.

۵. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

یکی از معجاری تقویت جایگاه دموکراسی پارلمانی در حوزه روابط بین‌الملل، مشارکت فعال نمایندگان پارلمان‌ها در قالب فعالیت‌های دیپلماتیک مستقیم و غیرمستقیم است. در اوایل انقلاب، دیپلماسی پارلمانی هنوز اول راه خود را طی می‌کرد به همین دلیل در قانون اساسی و قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، توجه کافی به آن نشده بود ولی در آستانه ورود به دهه پنجم انقلاب و پیچیده‌تر شدن تهدیدات منطقه‌ای و بین‌المللی، اهمیت ریزنی هیئت‌های دیپلماتیک پارلمان‌های ملی برای مهار تهدیدات مشترک افزایش یافته است.

هرچند مقوله دیپلماسی پارلمانی در سطوح بین‌المللی در مسیر توسعه‌ای قرار گرفته است ولی بررسی کارنامه ۹ دوره مجلس شورای اسلامی نشانگر این واقعیت است که راه درازی تا رسیدن به دیپلماسی پارلمانی مطلوب در پیش‌رو قرار دارد. دیپلماسی پارلمانی جمهوری اسلامی ایران برای رسیدن به وضعیت مطلوب در افق ایران ۱۴۰۴، باید به سمت بازتعریف برخی روش‌ها، برنامه‌ها و ساختارهای پارلمانی در برنامه ششم توسعه حرکت کند، در نتیجه رویکرد متولیان امر به مقوله دیپلماسی پارلمانی، باید راهبردی - کاربردی باشد. به همین دلیل، در جدول ۳ با شناسایی آسیب‌ها، کاستی‌ها و راهکارهای عملیاتی توانمندسازی دیپلماسی پارلمانی، نقشه راه توسعه فعالیت‌های دیپلماتیک مجلس شورای اسلامی در افق برنامه ششم توسعه مشخص شده است.

جدول ۳. نقشه راه توسعه فعالیت‌های دیپلماتیک مجلس شورای اسلامی در افق برنامه ششم توسعه

راهکارها	موانع / آسیب‌ها	ردیف
الف) تدوین برنامه جامع توسعه دیپلماسی پارلمانی اقتصادی متناسب با فضای ایجاد شده در دوران پسا‌برجام، ب) تدوین سند مشارکت راهبردی بین وزارت امور خارجه و کمیسیون امنیت ملی با رویکرد اشتراک‌گذاری ظرفیت‌های تقنینی، نظارتی و اجرایی برای مقابله با دغدغه‌های امنیت ملی در حوزه سیاست خارجی، ج) برگزاری جلسات مشترک بین رؤسای گروه‌های دوستی مجلس شورای اسلامی با وزارت امور خارجه، د) بهره‌گیری از نظرات مشورتی نمایندگان باتجربه ادوار مجلس یا سفرای بازنشسته وزارت امور خارجه در جلسات غیرمحرمانه کمیسیون امنیت ملی،	کم‌رنگ بودن همسویی بین دیپلماسی رسمی و پارلمانی	۱

راهکارها	موانع / آسیب‌ها	ردیف
<p>ه) حضور نظام‌مند قانون‌نگاران باتجربه و متخصص در سفرهای دیپلماتیک دولتمردان و رؤسای دستگاه‌های اجرایی.</p>		
<p>الف) اصلاح قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی برای حضور نمایندگان باتجربه و متخصص در ترکیب کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی،</p> <p>ب) اصلاح قانون آیین‌نامه داخلی برای تقویت نقش کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی در فعالیتهای دیپلماتیک مجلس شورای اسلامی،</p> <p>ج) تقویت پل ارتباطی کمیسیون امنیت ملی با مراجع تولید فکر،</p> <p>د) ایجاد و تقویت کمیته مبارزه با تروریسم در ساختار کمیسیون امنیت ملی،</p> <p>ه) تدوین سند استراتژیک اولویت‌های سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران با تمرکز بر وظایف تقنینی و نظارتی کمیسیون امنیت ملی در افق برنامه ششم توسعه،</p> <p>و) تشکیل کمیته مشترک بین کمیسیون امنیت ملی و مرکز پژوهش‌ها برای تقویت نقش کمیسیون امنیت ملی در فعالیتهای دیپلماتیک قوه مقننه.</p>	<p>کم‌رنگ بودن نقش کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی در فعالیتهای دیپلماتیک مجلس شورای اسلامی</p>	۲
<p>الف) تعیین تقویم زمانی ثابت برای برگزاری اجلاس‌های پارلمانی آسیایی،</p> <p>ب) متوازن‌سازی تقاضاهای عضویت در اتحادیه‌های پارلمانی براساس تخصص و تجارب نماینده و همچنین اهمیت اتحادیه مذکور در راهبرد سیاست خارجی ایران،</p> <p>ج) شناسایی و رفع موانع توسعه منطقه‌گرایی پارلمانی براساس هویت مشترک (مانند تشکیل اتحادیه پارلمانی سه کشور فارسی‌زبان یا اتحادیه پارلمانی جریان مقاومت با مشارکت ایران، عراق، سوریه، لبنان و یمن)، جغرافیای مشترک (تشکیل اتحادیه پارلمانی کشورهای حوزه دریای خزر)، توسعه منطقه‌ای (اتحادیه پارلمانی کشورهای عضو اکو) و دغدغه‌های مشترک امنیتی (اتحادیه پارلمانی سازمان همکاری شانگهای).</p>	<p>فقدان برنامه‌ای راهبردی برای بهره‌گیری از ظرفیت مجمع مجالس آسیا و اتحادیه بین‌المجالس کشورهای اسلامی</p>	۳
<p>ارتقای بخش مشاور امور بین‌الملل ریاست مجلس شورای اسلامی به معاونت بین‌الملل.</p>	<p>فقدان مدیریت یکپارچه فعالیتهای دیپلماتیک مجلس شورای اسلامی</p>	۴

راهکارها	موانع / آسیب‌ها	ردیف
<p>الف) ایجاد بانک اطلاعات دیپلماسی پارلمانی با هدف انباشته‌سازی و بهره‌وری از اطلاعات و تجارب نمایندگان ادوار گذشته،</p> <p>ب) دعوت از انجمن‌های علمی و نخبگان دانشگاهی آشنا به حوزه روابط بین‌الملل و حقوق بین‌الملل به جلسات غیر محرمانه کمیسیون امنیت ملی،</p> <p>ج) مستندسازی، جمع‌آوری و بومی‌سازی تجارب موفق سایر پارلمان‌های دنیا.</p>	<p>مستند نشدن تجارب و فعالیت‌های دیپلماتیک نمایندگان مجلس شورای اسلامی</p>	۵
<p>آشناسازی نمایندگان جدیدالورود با مفاهیم و مبانی دیپلماسی پارلمانی در فاصله بین اعلام نتایج انتخابات تا شروع به کار دور جدید مجلس.</p>	<p>پایین بودن آشنایی نمایندگان جدیدالورود با کارکرد، اهداف، ماهیت و اهم‌های دیپلماسی پارلمانی</p>	۶
<p>الف) اصلاح قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی برای ضابطه‌مندسازی سفر هیئت‌های پارلمانی با تأکید بر توسعه روابط اقتصادی،</p> <p>ب) اصلاح قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی برای رفع موانع قانونی حضور نمایندگان با تجربه ادوار مجلس در ترکیب گروه‌های دوستی،</p> <p>ج) تدوین و تصویب اساسنامه گروه‌های دوستی مجلس شورای اسلامی،</p> <p>د) تعیین مکانیسم‌های لازم برای ارزیابی مستمر عملکرد گروه‌های دوستی،</p> <p>ه) پیشگیری از تبدیل مأموریت‌های پارلمانی به تورسیم پارلمانی،</p> <p>و) همسو نبودن تخصص نماینده با وظایف گروه دوستی،</p> <p>ز) لزوم آشنایی رئیس گروه دوستی مجلس شورای اسلامی با مختصات فرهنگی و اجتماعی کشور هدف،</p> <p>ح) تشکیل شورای رؤسای گروه‌های دوستی مجلس شورای اسلامی به‌عنوان بازوی مشورتی ریاست مجلس شورای اسلامی و کمیسیون امنیت ملی.</p> <p>در اکثر پارلمان‌ها، دستورالعمل مشخصی برای افزایش همکاری‌ها و هماهنگ‌سازی رایزنی‌ها بین گروه‌های دوستی و دستگاه سیاست خارجی آن کشور برقرار شده است تا از اقدامات غیرهمسو پیشگیری شود. در همین راستا، تقویت هم‌اندیشی بین رؤسای گروه‌های دوستی مجلس شورای اسلامی با دیپلمات‌های ذی‌ربط</p>	<p>نبود برنامه‌ای راهبردی در قبال گروه‌های دوستی مجلس شورای اسلامی</p>	۷

راهکارها	موانع / آسیب‌ها	ردیف
در وزارت امور خارجه می‌تواند الگوی مناسبی برای تعامل دولت و مجلس در حوزه توسعه روابط خارجی در دوران پسابرجام باشد. قطعاً این نوع تعاملات و رایزنی‌ها می‌تواند کارآمدی گروه‌های دوستی مجلس دهم را تقویت کند.		
الف) لزوم آشنایی دیپلمات‌های پارلمانی با زبان انگلیسی، ب) استفاده از مترجم‌های باتجربه در ترکیب هیئت‌های دیپلماتیک پارلمانی، ج) تعیین متولی پیشبرد فعالیت‌های دیپلماتیک مجلس شورای اسلامی، د) تعریف پست سازمانی دبیرکل پارلمانی در ساختار سازمانی مجلس شورای اسلامی، ه) استفاده از ابتکارات پارلمانی برای حل و فصل مناقشات منطقه‌ای، و) حمایت‌های تقنینی برای تشکیل احزاب و فراکسیون‌های پارلمانی منسجم و با برنامه، ز) تقویت دیپلماسی پارلمانی فراکسیون‌محور از طریق رایزنی‌های رؤسای فراکسیون‌های مجلس با هم‌تایان پارلمانی خود در سایر کشورها، ح) ایفای نقش فعال‌تر نمایندگان زن مجلس شورای اسلامی در فعالیت‌های دیپلماتیک.	چابک بودن فعالیت‌های دیپلماتیک مجلس شورای اسلامی	۸
الف) حمایت از ایجاد رشته مطالعات پارلمانی در دانشگاه‌های معتبر، ب) تقویت پل ارتباطی بین گروه مطالعات پارلمانی مرکز پژوهش‌های مجلس با رؤسای گروه‌های دوستی مجلس شورای اسلامی.	نبود تعداد نخبگان مسلط بر دیپلماسی پارلمانی	۹
الف) تدوین سند همکاری‌های راهبردی بین وزارت امور خارجه و کمیسیون امنیت ملی برای توسعه دیپلماسی عمومی پارلمانی، ب) ضابطه‌مند شدن شرایط و ملزومات صدور بیانیه‌های پارلمانی، ج) اتخاذ تمهیدات لازم برای ایجاد و تقویت رسانه‌های ارتباط جمعی مجلس شورای اسلامی مانند انتشار هفته‌نامه خانه ملت یا تأسیس شبکه تلویزیونی پارلمانی.	مغفول واقع شدن ظرفیت‌های دیپلماسی عمومی در فعالیت‌های دیپلماتیک نمایندگان	۱۰

منابع و مآخذ

۱. استنفهارت، ریک (۱۳۹۴). *نقش پارلمان در مبارزه با فساد*، مترجمان رضا وفایی یگانه و مریم آقانسیری، تهران، انتشارات مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۲. افتخاری، اصغر (۱۳۸۸). «معنا و مقام امنیت نرم در گفتمان اسلامی؛ درآمدی بر نظریه دفاع الهی»، مجموعه مقالات همایش امنیت نرم در جمهوری اسلامی ایران، تهران، دانشکده امام هادی (ع).
۳. امیری، مهدی (۱۳۸۸). *نقش پارلمان‌ها در سیاست خارجی اروپا*، تهران، انتشارات مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۴. آشتیانی، حامد (۱۳۹۴). «دیپلماسی پارلمانی (۹) - ساختار، اهداف و مأموریت پارلمان پان‌آفریقا»، دفتر مطالعات سیاسی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۵. ترابی، یوسف (۱۳۸۹). *اجماع نظر نخبگان سیاسی و توسعه در جمهوری اسلامی ایران*، تهران، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).
۶. توپچیان، محمد (۱۳۹۳). «دیپلماسی عمومی پارلمانی (۱) - مطالعه تطبیقی شبکه‌های تلویزیونی پارلمانی»، تهران، دفتر مطالعات سیاسی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۷. حسینی، حسین (۱۳۹۲). «مطالعه تطبیقی وظایف و اهداف گروه‌های دوستی پارلمانی»، دفتر مطالعات سیاسی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۸. دلاورپوراقدم، مصطفی (۱۳۸۷). *ایران هسته‌ای*، تهران، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۹. _____ (الف) (۱۳۹۲). *اهداف و ماهیت تحریم‌های جمهوری اسلامی ایران*، تهران، انتشارات سازمان بسیج حقوق‌دانان.
۱۰. _____ (ب) (۱۳۹۲). *امنیت نرم و منافع ملی جمهوری اسلامی ایران*، تهران، انتشارات مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۱۱. _____ (ج) (۱۳۹۲). «ملزومات مدیریت راهبردی مذاکرات هسته‌ای در سطوح دیپلماسی پارلمانی و رسمی»، تهران، دفتر مطالعات سیاسی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۱۲. _____ (۱۳۹۳). «نقش پژوهش در کارآمدسازی مجلس شورای اسلامی»، دومین همایش نقش پژوهش در فرایند قانونگذاری، تهران، انتشارات مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۱۳. دلاورپوراقدم، مصطفی و محمدحسن معادی رودسری (۱۳۹۴). *دیپلماسی هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر دیپلماسی پارلمانی*، تهران، انتشارات مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۱۴. دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال و فیروزه رادفر (۱۳۸۹). *الگوهای صدور انقلاب در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران*، تهران، انتشارات دانشگاه امام صادق (ع).

کاستی‌ها و راهکارهای توانمندسازی دیپلماسی پارلمانی جمهوری اسلامی ایران _____ ۴۳۵

۱۵. دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال (۱۳۹۴). *نظریه‌ها و فرآیندها در روابط بین‌الملل*، تهران، انتشارات مخاطب.
۱۶. دیوید، دومینیکن (۱۳۸۲). *مفهوم امنیت پس از حادثه یازده سپتامبر*، تهران، انتشارات دفتر مطالعات وزارت امور خارجه.
۱۷. رجبی، شهناز (۱۳۹۲). «جایگاه زنان نماینده از دوره اول تا نهم مجلس شورای اسلامی»، دفتر مطالعات سیاسی، انتشارات مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۱۸. زارعی، محمدحسین (۱۳۸۴). *مطالعه تطبیقی مجالس قانونگذاری*، تهران، انتشارات مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۱۹. _____ (۱۳۸۹). *مطالعه تطبیقی نقش کمیسیون‌های داخلی در نظارت پارلمانی*، تهران، انتشارات مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۲۰. سنایی، مهدی (۱۳۹۲). «دیپلماسی پارلمانی جمهوری اسلامی ایران (کاستی‌ها و راهکارها)»، دفتر مطالعات سیاسی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۲۱. سیاهپوش، امیر (۱۳۸۷). «فرا تحلیل مطالعات سرمایه اجتماعی در ایران»، فصلنامه تخصصی راهبرد فرهنگ، تهران، انتشارات دبیرخانه شورای انقلاب فرهنگی.
۲۲. سینایی، وحید و سمیه زمانی (۱۳۹۱). *مجلس و سیاستگذاری در ایران*، تهران، انتشارات میزان.
۲۳. شهرام‌نیا، مسعود (۱۳۷۹). *پارلمنتاریسم در ایران*، انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
۲۴. طالبی، تقی (۱۳۸۷). *دیپلماسی پارلمانی و جایگاه آن در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران*، تهران، انتشارات مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۲۵. قشقاوی، حسن (۱۳۹۳). «چالش‌ها و راهکارهای ارتقای دیپلماسی پارلمانی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر دیپلماسی عمومی»، دفتر مطالعات سیاسی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۲۶. نژادخلیلی، مهدی (۱۳۹۲). «نظارت پارلمان بر قوه مجریه (۱) سیر تطور طرح سؤال در مجلس شورای ملی و مجلس شورای اسلامی»، تهران، دفتر مطالعات سیاسی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۲۷. صلاح، نصر (۱۳۸۰). *جنگ روانی*، تهران، انتشارات سروش و مرکز تحقیقات، مطالعات و سنجش برنامه‌های.
۲۸. حسینی، حسین (۱۳۹۵). «نحوه عضویت و تشکیل گروه‌های دوستی در پارلمان‌های دنیا»، تهران، دفتر مطالعات سیاسی، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

29. Conference of Committee Chairmen.

30. <http://consolatoiran.it/per/larijani.htm>.

31. <http://definitions.uslegal.com/p/parliamentary-diplomacy/>.

32. <http://knam.ir>

33. http://www.aph.gov.au/About_Parliament.
34. <http://www.assemblee-nationale.fr/english/#work>.
35. <http://www.europarl.europa.eu/activities/committees/confPres.do?language=EN>.
36. <http://www.icana.ir/Fa/News/179022>.
37. <http://www.state.gov/r>
38. <http://parlicentre.org>
39. Inter-Parliamentary Relations , <http://www.aph.gov.au/house/info/pro/index.htm>.
40. Rabi, Ray (2006). "Principles of Good Research", <http://www.richmond.gov.uk/>.
41. Weisglas, Frans W. (2007). "Parliamentary Diplomacy" , *The Hague Journal of Diplomacy*, Vol. 2.